

נהרג במיתה משונה

לה. כל יהודי אף שהיה חוטא, אם לא נפטר בצורה רגילה קי אלא נהרג בידי גוי [או יהודי קי*], וכן בכל מיתה משונה כמו הנהרג בתאונת דרכים קי***, מיתתו כיפרה לו קא, גם אם לא חזר בתשובה לפני מותו קכב.

ג. שאר חייבי כריתות ומיתות ביי"ד מיתה מכפרת להם, וכדסבר רבא דמת מתוך רשעו הו"ל כפרה לכל הפחות לאחר עיכול. וע' היטב מנ"ח שסד אות כח-כט. וע' ח"ס חו"מ כד, דובב מישרים ח"א כא. וע' רש"י בסנהדרין מז: (ד"ה הא) דאי אמר לא בעינן בכפרה, אין לו כפרה אף שיקבר, ומשמע שאם לא אמר כן קבורה מכפרת עליו. וכ"מ מרש"י (ד"ה או) דתיהוי ליה כפרה, בהטמנה זו שמורידין ומשפילין אותו בתחתיות. הרי דמתכפר לו אף דשם לא שב.

וכעין זה מצאנו לאידך גיסא, בסנהדרין קד. מפני מה לא מנו את יהויקים וכו', ופירש"י "שנתכפר לו על שלא ניתן לקבורה", ומבואר דבגלל כן נתכפר לו, אף שלא עשה תשובה, אמנם ביד רמה משמע שרק לא הזכירו אותו בין אלו שאין להם חלק לעוה"ב, כיון שקיבל את עונשו בעוה"ז, ובאמת אין לו חלק. וראה הע' עא.

קכ. כן איתא בסנהדרין (מז). כיון שלא כאורחיה מיית הו"ל כפרה.

קכ*. כתב הרמ"א שמ ס"ה, י"א שמומר שנהרג בידי גוי מתאבלין עליו וכו' ויש אומרים דאין מתאבלין עליו וכן עיקר [וראה הע' קכד]. ונראה דה"ה דמתאבלין על הנהרג 'ביד יהודי' רח"ל (או ביד גוי, גם אם 'סיבת' הריגתו אינה בגלל היותו יהודי), וכן סתימת לשון הגמ' "דלאו כאורחיה מיית", ובהמשך "כיון דלאו בדין קמיקטלי", וכן מפורש בלשון הש"ך והט"ז בסו"ס שעו דהחילוק הוא בין נהרג לבין מת על מטתו [ומקורם בדרכי משה שם], וכ"פ החכמ"א (קעא, יב), וכ"מ מלשון הרדב"ז [בהערה קכד]. אלא דהוא מילתא דלא שכיחא ולכן לא נקטו הפוסקים דבר זה.

ומש"כ בספרי האזינו: מנין אתה אומר שהריגתן של ישראל בידי עובדי ע"ז כפרה היא להם לעוה"ב. נראה דאין פירושו לאפוקי מנהרג ביד ישראל, אלא דיבר בהווה, או שנתכוין לאמור בזהר שנחקק בלבשו של הקב"ה, וראה בסוה"ס סי' כ אות ג.

מנחת חינוך
115273

דאם התודה אומר עליו קדיש, וכ"כ הפרשת מרדכי הנ"ל בהע' קיא.

קיו. ע"פ רש"י בסנהדרין (מז. ד"ה יטמא). לגבי טומאה איתא בפסוק "לנפש לא יטמא בעמיו", וכיון ששב מיקרי עושה מעשה עמיו דשוב הוא בכלל עמיתך (וכהא דמצינו לגבי הכאה, כיון שלקה אחיך הוא, וראה בהע' פז, קלא),

קית. ע' סנהדרין מז ע"א, מת מתוך רשעו, כיון דכי אורחיה קמיית לא הויא ליה כפרה, וכמ"ש המ"א בסי' קלב סק"ב בשם בנימין זאב דאין לומר קדיש אחר מומר שמת דלא הוה ליה כפרה [ומשמע אף לאחר עיכול] וכ"כ הרמ"א ביו"ד שעו, וראה בהע' מז, נא.

קיט. ע' בדברי הר"ן בסוגיא שם, אנשי עיה"נ יש להם חלק לעוה"ב כשקיבלו את דינם ועשו תשובה הראויה, ובשלא קיבלו עליהם את הדין אין המיתה כדרכה מכפרת למומר ופורק עול וכל הידועים שאין להם חלק לעוה"ב וכו' והא דאמרינן במת מתוך רשעו ל"ה ליה כפרה לאו בכל המתים מחמת עבירה קאמר אלא באנשי עיה"נ שהם בכלל מומרים לע"ז, אבל שאר חייבי כריתות ומיתות ביי"ד יש להם חלק לעוה"ב דמיתה מכפרת להם. מדבריו עולה: א. אנשי עיר הנדחת שקיבלו דינם ועשו תשובה מתכפר להם לאחר מיתה וקבורה [וראה עוד בהע' קכט, שיטתו לענין נהרג].

ב. אנשי עיה"נ שלא קיבלו דינם, אין המיתה (גם שלא כדרכה) מכפרת, וכן במומר ופורק עול ופורש מדרכי ציבור וכל אותם שאין להם חלק לעוה"ב, לא נגמרה כפרתן אף לאחר עיכול. וכ"כ הרמב"ם במורה ח"א פרק נד, באנשי עיה"נ אין דין אי איקטול הו"ל כפרה וכן בכל כופרים ומורדים. וע' בהל' ע"ז פ"ד ה"ו. וע' פיה"מ סוף סנהדרין, 'זכר אלה לגודל מעלתם בחכמה ושמא יחשוב החושב כי לרוב חכמתם וזכות התורה שהיו יודעים אותה ידיעה גדולה יש להם חלק לעוה"ב לכן הודיענו שישודות האמונה נתקלקלו אצל הנזכרים ונסתפקו בקצתם ולפיכך נדחו מחיי עוה"ב'.

ולכן נוהגים בו: הספד קכג, אבילות קכד, אמירת קדיש קכה, היתר טומאת קרוביו הכהנים קכו ויש לקוברו בין צדיקים קכז. אמנם, אין קורעים עליו קכח. אמנם יש הסוברים שגם בנהרג אין לו כפרה אלא בצירוף עשיית תשובה קכט.

במיתה לבד, שהרי אלו שנהרגו בחורבן הבית, עשו את כל הרעות אשר שנא ה' ע"ז ג"ע וש"ד כמפורש בנביאים, ולא היה שם וידוי כלל, ואפ"ה הריגתם מכפרת, ועליהם אמר הכתוב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים. וכן משמע מסתימת הפוסקים דנהרג מתאבלין עליו אף בלא עשה תשובה, וכמ"ש הש"ך דהכפרה היא מטעם שמת שלא כדרכו, ופליג על הלבוש דס"ל שהוא מטעם שהרהר בתשובה, וראה בהע' קיד.

קכג. ע' טור בסי' שמה, דרשעים הרוגי מלכות עושים להם הכל, חוץ מהספד. היינו שחזר דינם כיהודי, אלא שהתם אין מספידים מטעם שלא תעליל עליהם המלכות שהם שותפים למעשיו, ראה יד רמה סנהדרין י ע"א, וכ"כ ב"י דאינו משורת הדין דאטו משום שמתו מיתה משונה יגרע כבודם אלא מפני יראת המלך. וצ"ע מהא דמסכת שמחות בהע' כט*.

אמנם, למבואר בהע' קלא, יל"ע אם קיבל שם צדיק גם לענין זה שיכול לומר עליו שבחים בהספדו ושאינן יכול לדבר בגנותו (וראה בפרק כו הע' ט), וכן לגבי טומאה עליו וקבורה בין צדיקים, וצ"ע. קכד. רמ"א שמ ס"ה, י"א שמומר שנהרג בידי גוי מתאבלין עליו. ואמנם בהמשך דבריו כתב ויש אומרים דאין מתאבלין עליו וכן עיקר, אלא דיש להסתפק אם קאי על דין נהרג או על דין מומר קטן ע"ש, והש"ך סק"ט הבין דקאי על מומר שאין מתאבלין (וכ"כ הלבוש), אולם הש"ך עצמו ס"ל דאין חולק על זה דמומר שנהרג מתאבלין עליו, וע' רדב"ז הל' אבל פ"א ה"י, דהפורשים מדרכי צבור שמתו שלא כדרכם הו"ל כפרה ומתאבלין עליהם. ואמנם מדברי הרמ"א בסו"ס שעו בשם הרד"ך, דסתם וכתב מומר שנהרג בניו אומרים עליו קדיש, מבואר דמתאבלין ודלא כמו שנקט הש"ך בפירוש ה"וכן עיקר" ברמ"א דאין מתאבלין עליו, אמנם י"ל דשאני התם דמיירי לענין אמירת קדיש. בשו"ת כת"ס (או"ח קט, יו"ד קעא), ובגליון מהרש"א,

בטעם הדבר דמתאבלין עליו, כתב הלבוש דחזקה הרהר בתשובה לפני מותו (וראה הע' קכט). וע' ש"ך שמ סק"ט דפליג עליו, וס"ל דמתאבלין עליו מטעם שמתו (שלא כדרכו) כיפרה לו, והיינו אף שידוע שלא התוודה. וראה הע' מא, קיא ובפ"ז הע' ו. קכ*.*. כן נראה לפי הנ"ל, וכ"כ בס' זכרון בצלאל בשם החו"ב דבתאונה מתאבלין.

בשו"ת מנח"י ח"ו קלז, מחלק בין נהרג בידי גוי לבין נהרג בתאונה ע"ש. וציין ללשון הקצש"ע (סי' רא ס"ו) שכתב נהרג ביד 'אדם'. ונראה פשוט דאינו אלא מ'תיקוני' הצנזורה, שלא רצו שיכתב נהרג 'ביד גוי', ואין מזה כל דיוק.

קכא. יעוין בסוגיית הגמ' בסנהדרין מז ע"א, נהרג מתוך רשעו, כיון דלאו כי אורחיה קמיית הויא ליה כפרה, ולדעת אביי דין זה קיים רק בהרוגי מלכות ולדעת רבא אף בהרוגי ב"ד, ולדעת רב אשי בעינן נמי צערא דקברא פורתא. וכן נראה מדברי המאירי, ר"ן ויד רמה שם. ולפ"ז בלויה עדיין אין אומרים קדיש עליו.

אמנם הר"ח, או"ז, רא"ש (מו"ק פ"ג סי' נט והג"ה שם) ונמו"י כתבו להדיא מדברי הרמ"א דלמסקנת הגמ' בנהרג מיתתו כיפרה לו מיד ומתאבלין עליו. הרמב"ם וש"ע השמיטו כל האי דינא דמת שלא כדרכו, והלוא דבר הוא. אמנם ע' רמב"ם הל' אבל פ"א ה"ט, כל הרוגי מלכות וכו' הרי אלו מתאבלין עליהם ואין מונעים מהם כל דבר, ולפי' הרדב"ז ולח"מ רמז כאן הרמב"ם לדין זה, והכס"מ נראה שפליג עליהם בהבנת הרמב"ם ולכן השמיט זאת בשלחנו הטהור, וע' ב"י בסי' שמה "ואסיקנא לענין הרוגי מלכות בפ' נגמר הדין דכיון דאיטול הו"ל כפרה בקטלא וקבורה", ומשמע כר"ן ומאירי, וראה בהע' קיג-קיד, קלא. ועדיין צ"ע.

קכב. כן מבואר מלשון הגמ' "נהרג מתוך רשעו", וכן הרוגי מלכות ד"מחייבי דינא מעיקרא" שנתכפר להם במיתתם. וכן משמע בשו"ת רד"ך (בית ל חדר ב, לענין דיני אבילות): הרוגי מלכות מתכפרים

תמהו על מש"כ הרמ"א משו"ת רד"ך, דהא בפנים הספר (בית ל חדר א) איתא דאפי' מת אומרים עליו [אם אין אחרים מתאבלין עליו], וע"ע בכ"ז באריכות בדברי סופרים (ס"ק קיא). וראה בהע' מז, נח.

ובהע' לטור הנדמ"ח (סי' שמ אות יח) הביאו מאורח מישור דכתב דאף דנהרג ביד גוי הו"ל כפרה, מ"מ לא עדיף מקטן שאינו יודע בין ימינו לשמאלו שנשתמד בע"כ שפסק הרמ"א בסי' שמ ס"ה שאין מתאבלין עליו [וראה הע' י].

קכה. רמ"א סו"ס שעו. כיון דהו"ל כפרה, חוזר למקומו חיוב אמירת קדיש.

קכו. ע"פ סנהדרין (מז). דבמת שלא כדין הו"ל כפרה והתם מיירי נמי לענין טומאה, ע"ש.

ויל"ע לדעת הלבוש, דבנהרג מתאבלין עליו דחזקה הרהר בתשובה לפני מותו, ולכאור' חזקה זו אינה שייכת בזמנינו, א"כ היה מקום להחמיר בטומאת כהנים, שהיא מה"ת. וראה לעיל הע' קיד בשם המנ"ח שאולי מתוודה רק מהשפה ולחוץ. [וכן לפי האמור בהע' קכד, דדעת הרמ"א שאין מתאבלין].

קכז. כן מפורש בסנהדרין מז ע"ב, "ואי ס"ד כיון דאיקטול (-הרוגי ביי"ד) הוא להו כפרה ליקברו". ומבואר דהרוגי מלכות דהוה להו כפרה במה שנהרגו - נקברים בקברות אבותיו דהיינו בין צדיקים, וכמ"ש רש"י במשנה, וכל זה לדעת הש"ך, דמתאבלין במיתה בלבד וא"צ צערא דקברא, וראה הערה נא.

ויעוין בשו"ת חת"ס יו"ד שלג, בדבר אחד דמצאוהו הרוג ומכח זה רצו לדון שהוא מחויב מיתת ביי"ד דדין ד' מיתות לא בטלו (ע' סנהדרין לו:), וממילא אין לקוברו בין צדיקים, והח"ס נחלק וס"ל דאין לומר שכל נהרג הרי הוא מחויב מיתת ביי"ד, ואדרבה יש להעמידו "בחזקת כשרות וצדקות", וכ"כ בסי' שמא, וראה הע' קב, קיא. אמנם, צ"ב ממ"ש בשו"ת ח"ס אה"ע ח"ב קלב, שהמנהג לקבור את הנהרגים בנפרד כיון שדין ד' מיתות לא בטלו.

ומשמע מדבריו דאם ידעין ביה דרשע הוא אין לקוברו בין צדיקים, ולכאור' צ"ב והלא מיתתו שלא כדרכה כיפרה לו. אמנם כדבריו משמע בחולין (ז:): באותו שנקבר אצל אלישע, דאף דמיירי שנהרג בכ"ז לא נתכפר לו לענין שיוכל להיקבר אצל הצדיק [ראה הערה צד]. וע' שו"ת מנח"י ח"ו קלז.

קכח. כ"כ בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א אות קפג) דאע"פ שמתאבלין עליו, מ"מ אין קורעין, דחיוב קריעה חל בעת ההריגה, ואז עודנו רשע.

אמנם, מרהיטת הפוסקים בכמה דוכתי משמע שדיני קריעה שייכים לדיני אבלות, ומי שמתאבלין עליו קורעין עליו, וראה הע' ג, וצ"ע.

לפי דברי השע"ת (הע' קל, וכן שיטת הלבוש) דמעת דנפלה עליו אימת מות התודה, א"כ הוא לפני המיתה, ובעינן לקרוע.

קכט. כן דעת הלבוש [והיחידש דאיכא חזקה שהרהר בתשובה. חזינן מדברי הלבוש דבהא סגי אף שלא עבד וידי דברים, אמנם לדעת הרמב"ם ריש הל' תשובה בעינן וידיי פה, וראה בפרק לג הע' כא], ושו"ת בנימין זאב (וכן מתבאר מדברי השואל בשו"ת עבודת הגרשוני סי' יח), וכ"ה להדיא במאירי וביד רמה בסנהדרין (מז). וכ"כ הר"ן שם, "אנשי עיר הנדחת יש להם חלק לעוה"ב היכא שקיבלו את דינם ועשו תשובה הראויה כענין שאמרו בסמוך הנהרג מתוך רשעו הו"ל כפרה לאחר מיתה וקבורה או לאחר עיכול הבשר מלקטין את העצמות, וטעמא משום דלאו כי אורחיה מיית, וכ"ש הרוגי מלכות דהוה שלא כדין". וכן מפורש בדבריו (קיא). דל"ג אנשי עיה"נ אין להם חלק לעוה"ב, דודאי כיון דאיקטול והתודו וקיבלו דיניהו, הוא להו כפרה עם הקבורה כמו בשאר חייבי מיתות ביי"ד. [וכתב דלשון "מתוך רשעו" מצאנו גם בהרוגי ביי"ד אף שהם מתוודים].

וכ"כ השע"ת (הע' קל). וראה הע' קיט. וכ"מ ברמב"ם הל' תשובה פ"א ה"א דכל מחויבי מיתות ביי"ד ומלקות אין מתכפר להם במיתתן או בלקייתן עד שיעשו תשובה. [ומשמע דלא סגי בחזקה, וראה הע' קיא].

ולדעה זו, יש לדון טובא אי בכל גוונא אמרינן חזקה זו. ואמנם, כתב בדובב מישרים ח"א כא, דבנהרג פתאום לא היה בידו לשוב. וע' בס' עמודי אור (רוזן) סי' ע.

יש לתמוה לדעת הלבוש אם מיירי בנהרג שעשה תשובה - אמאי צריך להא דנהרג, תיפוק ליה שעשה תשובה, וי"ל דבנהרג מסתמא תלינן שעשה תשובה, או דלמא דתשובה לחודא לא סגי היכא דלא ראינוהו שהלך זמן מה בדרכי התשובה, משא"כ בנהרג, ובזה יבואר מה שנקרא 'נהרג מתוך רשעו'.